

UNIVERSITATEA OVIDIUS DIN CONSTANȚA
ȘCOALA DOCTORALĂ DE ȘTIINȚE UMANISTE
DOMENIUL DE DOCTORAT ISTORIE

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT
SOLDATUL ÎN ARMATA ROMÂNIEI MARI

Conducător de doctorat
Prof.univ.dr. Valentin CIORBEA

Student-doctorand
Cosmina-Adela RUSU (LĂZĂRESCU)

CONSTANȚA,
2024

CUPRINS

INTRODUCERE

CAPITOLUL 1. INSTITUȚIA ARMATEI ÎN CONTEXTUL EVOLUȚIEI ROMÂNIEI ÎNTRE ANII 1918-1940

1.1. Cadrul economic, social și politic

1.2. Organismului militar interbelic

1.3. Funcția instituțională a armatei

CAPITOLUL 2. STATUTUL SOLDATULUI ÎN LEGISLAȚIE, REGULAMENTE ȘI INSTRUCȚIUNI

2.1. Armata în legi fundamentale

2.2. Legislația privind organizarea armatei

2.3. Legislația privind recrutarea militarilor

2.4. Regulamentele legilor de recrutare

2.5. Structurile civile și militare implicate în recrutarea militarilor în termen. Atribuții

2.6. Recrutările și posibilitatea avansării

2.7. Omogenizarea armatei. Recrutarea și repartizarea pentru efectuarea serviciului militar în teritoriile unite

2.8. Efective. Alocări bugetare anuale

CAPITOLUL 3. SOLDATUL ȘI VIAȚA ÎN CAZARMĂ

3.1. Acomodarea sau primele zile ca soldat

3.2. Salutul militar și prezentarea soldatului

3.3. Soldatul în serviciul de zi

3.4. Obligațiile militare și rolul lor în ierarhia soldaților

3.5. Funcțiile soldaților. Instituția ordonanței

3.6. Cazarma ca instituție civică, culturală, socială

3.7. Hrana și echipamentul

CAPITOLUL 4. INSTRUCȚIA SOLDATULUI ÎN CATEGORIILE DE FORȚE ARMATE

4.1. Ponderea numerică a soldaților în cadrul principalelor arme în intervalul 1918-1940

4.2. Acte normative referitoare la instrucția ostașului

4.3. Rolul ofițerilor și subofițerilor în procesul instructiv

4.4. Instrucția în trupele terestre

4.5. Specificul pregătirii soldaților în Aeronautică și Marina Militară

CAPITOLUL 5. CONCEPTELE EDUCATIVE PARTE INTEGRANTĂ ÎN ACTUL DE INSTRUCȚIE A SOLDATULUI ROMÂN

5.1. Metodele pedagogice de predare. Rolul cadrelor instructori în procesul educațional

5.2. Educația morală

5.3. Educația fizică

5.4. Educația sanitară

CONCLUZII

BIBLIOGRAFIE

ANEXE

Cuvinte-cheie

Soldat;

România Mare;

Armata;

Sistemul de recrutare;

Instrucția militară;

Soldat ordonanță;

Fruntaș

Caporal;

Sergent;

Echipament;

Alimentație;

Națiune Armată;

Armata de Reconstrucție;

Educație morală, patriotică și sanitară;

Cazarma militară;

Drepturile soldaților;

Obligațiile soldaților;

Legea recrutării;

Serviciul interior;

SOLDATUL ÎN ARMATA ROMÂNIEI MARI

După realizarea Actului Unirii, statul prin decidenții săi s-au văzut în fața unor provocări determinate de noile realități existente. Configurația geografică a granițelor țării s-a schimbat, România Întregită ocupând locul 10 în Europa, cu o suprafață care crescuse de la 138 000 km² în 1915, la 295 049 km² în 1920¹. Consecința firească a fost mărirea numărului locuitorilor. De la 7 248 061 locuitori câți au fost recenzați la 19 decembrie 1912, la 15 541 424 locuitori în 1920, cu o creștere constantă care a dus la înregistrarea a 18 057 028 locuitori la recensământul din 29 decembrie 1930², repartizați pe nouă provincii, 71 județe, 322 plăși, 172 orașe și 15 201 sate. Din totalul populației, numărul bărbaților era de 8 870 778³. Cu toate că ponderea structurii etnice era în continuare majoritar română, realizarea aspirațiilor naționale a impus și un procent semnificativ de minoritari, de aproape 30%, în comparație cu procentul de 8% de dinainte de război. În funcție de zona de locuire, din totalul populației-77,78% locuiau la sate, cu o tendință de creștere spre sfârșitul perioadei interbelice la 81,8%, rezultat al natalității crescute în zona rurală⁴.

Mentalul românilor a fost influențat după război de o serie de factori. Primul dintre ei a fost determinat de obținerea victoriei în război cu grele sacrificii din partea soldaților țărani, care obișnuși cu lipsurile din viața de zi cu zi, au făcut față cu brio neajunsurilor din dotarea și pregătirea militară. Unirea, percepută ca o victorie istorică, a reprezentat un alt factor de influență, alături de reformele promise și așteptate. În primul rând cea electorală care a înlăturat inechitățile, a dezvoltat conștiința și rolul pe care cetățenii îl puteau juca în viața politică a țării, dar și cea agrară, care a făcut posibilă trecerea a 6 377 668 ha⁵ în posesia țăranilor.

Din punct de vedere economic, România a rămas o țară preponderent agrară, în care producția era excedentară datorită suprafețelor întinse cultivate și mai puțin a practicării unei agriculturi moderne, mecanizată și rațională. Industria a înregistrat progrese substanțiale mai ales spre sfârșitul perioadei analizate, însă componenta agrară a rămas dominantă. Din punct de vedere al resurselor țara noastră

¹ Ioan Scurtu, Ion Alexandrescu, Constantin Rezachievici, Stan Stoica, *Enciclopedia de istorie a României*, volumul II, București, Editura Meronia, 2003, p. 184.

² *Idem*, pp. 183-184.

³ Ioan Scurtu, Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Ion Mamina, *Enciclopedia de istorie a României*, Ediția a III -a, București, Editura Meronia, 2002, pp. 334, 338.

⁴ Ioan, Scurtu, *Istoria contemporană a României (1918-2007)*, București, Editura Fundației *România de mâine*, 2007, p. 10.

⁵ Int. maior Florea Popescu, Inspectoratul 2 Armată, „Studiu și propuneri în legătură cu pregătirea și întreținerea oștirilor”, în *Revista intendenței și administrației armatei*, an V, nr.10, octombrie 1925, p.273.

deținea un potențial uriaș, care din păcate nu a putut fi valorificat la adevărata sa valoare, în ciuda eforturilor și politicilor asumate de decidenți spre sfârșitul perioadei de referință.

Viața politică s-a evidențiat prin numeroasele guverne care s-au succedat la putere, în principal ale celor două mari partide care s-au confruntat pe scena interbelică (Partidul Național Liberal și Partidul Național Țărănesc, din 1926). De remarcat că, în privința politicii de apărare, guvernele au avut o viziune unitară. Climatul intern dar și cel internațional dominat de o oarecare insecuritate a fost speculat de curentele extremiste, care de altfel au înregistrat o ascensiune rapidă pe scena politică a vremii. În plan cultural, numeroasele realizări ale domeniului au fost marcate prin antiteză de existența unei populații majoritare care deținea un bagaj cultural redus spre zero, în condițiile unui procent covâșitor de analfabeți, cu precădere în lumea satului.

Din punct de vedere militar, factorii de decizie au trebuit să răspundă provocării de a crea cadrul legislativ care să corespundă noilor realități în care armata era chemată să-și exercite atribuțiile. În acest context, reorganizarea armatei era văzută ca „o necesitate de stat impusă” pe de o parte de noile principii de organizare militară puse în evidență de experiența războiului, și pe de altă parte de nevoile militare ale României Întregite, care era oarecum obligată prin situația sa generală să fie pregătită pentru apărarea integrității statale⁶.

În acest context general, instituția militară interbelică a fost modelată sub imperativul a două forțe. Un imperativ funcțional care a decurs din amenințările la adresa securității naționale, și un imperativ social care a provenit din politica de stat stabilită. Interacțiunea între aceste două forțe a reprezentat nucleul relațiilor dintre soldat și instituția militară, gradul lor de legătură depinzând de intensitatea nevoilor, de securitate, de natura și puterea modelului valoric al societății.

Pornind de la natura și scopul instituției militare, trebuia găsit acel echilibru obiectiv al controlului autorității ierarhice, prin care soldatul, provenit din rândul societății civile, să fie capacitat să răspundă misiunii destinate, în virtutea unei chemări superioare, în slujba societății. Dicționarul explicativ al limbii române definește soldatul drept „militarul care nu are niciun grad sau cel mai mic grad într-o armată. Prin generalizare, persoana care execută stagiul militar, militarul de profesie, iar în sens figurat, persoana care susține o cauză, o idee și luptă pentru ea”⁷. Interesant că în documentele de referință elaborate în perioada interbelică, termenul de soldat apare definit într-un singur Regulament, în care se precizează că

⁶ Ministerul de Război, Marele Stat Major- Secția I, *Proiect de reorganizarea armatei*, București, Tipografia Marelui Stat Major, 1922, p.2.

⁷ <https://dexonline.ro>, accesat la 20.03.2024.

„se numește *ostaș* oricare cetățean al Țării, chemat după lege, a purta armele pentru apărarea Țării și a instituțiilor ei”⁸.

Așa după cum am precizat în rândurile de mai sus, în binomul politico-militar, imperativul apărării integrității statale a rămas un deziderat constant, asupra căruia au convenit toți oamenii politici, indiferent de partidul aflat la guvernare. Astfel din punct de vedere legislativ, scopul, misiunea, atribuțiile instituției au fost subsumate acestui obiectiv. În relaționarea dintre instituția militară cu autoritățile civile, cea mai bună *exprimare* s-a regăsit în conceptul născut după Primul Război Mondial, acela al Națiunii Armate. Influența ordinii militare a fost aplicată în pregătirea populației valide în organizarea și mobilizarea teritoriului țării. Conceptul s-a tradus prin crearea unei industrii de apărare, a unei rețele feroviare și de transport pe apă și uscat, și pregătirea morală a societății în vederea unui eventual război. De altfel, lait motivul perioadei interbelice a fost acela că războiul nu se mai făcea de armate, ci de către națiuni. Chiar dacă nu au fost înregistrate acțiuni notabile în acest sens, se reține un aspect. Este vorba de introducerea sistemului pregătirii premilitare, obligatoriu pentru toți tinerii cetățeni români cu vârsta de 18, 19 și 20 de ani, care răspundea atât dezideratului expus mai sus, cât și pentru a rezolva problema instrucției complete, în condiții de comprimare a factorului timp.

În plan funcțional armata a trebuit să rezolve problemele moștenite de la oamenii politici, abgradând organizarea militară în funcție de nevoi, dar mai ales de disponibilități, în principal de natură financiară. Imediat după război, contribuția armatei la consolidarea situației interne viza atât menținerea unui climat de ordine, dar și aportul conjugat al forțelor sale umane și materiale în refacerea economică, deși provocările și frământările sociale nu au ocolit nici acest segment. Ministerul de Război⁹ a acordat sprijin pentru reclădirea caselor sinistraților de război, a contribuit la repararea și construirea a numeroase șosele și căi ferate, a acordat sprijin în agricultură prin forța de muncă și logistica aferentă (unelte, căruțe, animale). Prin conceptul de Armată Constructivă, rolul destinat instituției a fost acela de a da organizării armatei caracteristica socială a poporului, fiind vizată refacerea legăturii între beneficiarii reformei agrare, țăranii proprietari de pământ, și serviciul militar, respectiv datoria de a-l apăra.

În perioada de referință, organizarea armatei a fost fundamentată de cele trei legi votate la 23 iunie 1924, 30 aprilie 1930 și 28 aprilie 1932, legi care stabileau obiectivele, componentele forțelor armate și atribuțiile acestora, cadrul organizatoric al unităților și marilor unități, organizarea militară a

⁸ Ministerul de Război, Marele Stat Major, *Regulamentul provizoriu asupra Serviciului Interior pentru trupele de toate armele*, București, Tipografia Marelui Stat Major, 1922, p.1.

⁹ De-a lungul timpului acest minister a purtat denumiri diferite: Ministerul de Război (22 ianuarie 1862), Ministerul Armatei (7 iunie 1930), Ministerul Apărării Naționale (6 iunie 1932), Ministerul de Război (1 septembrie 1944), Ministerul Apărării Naționale (30 decembrie 1947), Ministerul Forțelor Armate (24 martie 1950), Ministerul Apărării Naționale (21 noiembrie 1972).

teritoriului, durata serviciului militar¹⁰. Astfel în intervalul 1918-1940 s-a simțit nevoia pe de o parte de a se crea noi comandamente, unități, servicii, pe de altă parte au fost desființate unități sau a fost modificată structura lor organizatorică. Efectivele au suferit și ele variații în decursul perioadei, în raport cu modificările instituite.

În ceea ce privește statutul, misiunea și atribuțiile soldatului, cadrul legislativ a oferit suportul necesar definirii acestora. Durata serviciului militar era stabilită la 29 de ani (de la 21 până la 50 de ani), au fost reglementate modalitățile de încorporare și împărțire a teritoriului României din punct de vedere al comandamentului armatei, respectiv resursele de recrutare (în șapte regiuni militare corespunzătoare celor șapte corpuri de armată). Fiecare regiune militară era împărțită în cercuri de recrutare, soldații încorporându-se de pe întreg teritoriul țării pe baza unui sistem de recrutare regional. Cadrul legislativ pentru recrutarea armatei stabilea principiul juridic prin care fiecare cetățean la împlinirea vârstei de 21 de ani avea dreptul și datoria de a-și aduce contribuția la apărarea țării. Existau o serie de reglementări de ordin juridic și medical care limitau acest serviciu, după cum existau și o serie de prevederi prin care se acordau amânări sau dispense unor categorii de tineri. O serie de structuri civile și militare conlucrau la realizarea acestei complexe activități de recrutare. Astfel în primăriile comunale sau orășenești, cu ajutorul registrelor de stare civilă, notarii întocmeau evidențele primare ale recrutării. Pentru cetățenii români aflați în străinătate, atașații militari acreditați aveau obligația de a întocmi tabele de recrutare, care prin intermediul Ministerului de Externe erau înaintate ministerului de resort.

Cercurile de recrutare în baza documentelor primite de la primării, continuau operațiunea de întocmire a evidențelor de recrutare și a documentelor de evidență nominală ale militarilor, foile matricole și registrele matricole, în care se însciau în detaliu situația militară de la încorporare până la terminarea serviciului. La finalizarea operațiunilor, situațiile nominale se transformau în situații numerice care erau înaintate comandamentelor teritoriale și mai apoi Marelui Stat Major, care anual, stabilea proporția tinerilor destinați fiecărei arme, înaintea începerii operațiunilor de recrutare.

Din punct de vedere al organizării, armata română cuprindea Armata Terestră (Armata de Uscat), Aviația și Marina. În funcție de legislația în vigoare, durata serviciului militar a fost următoarea:

- Între anii 1918-1930 pentru cei repartizați la arma infanterie, serviciul militar avea o durată de doi ani sub arme și cinci ani în completare. Pentru cei repartizați la armele cavalerie, artilerie, pionieri, trupe de comunicații, jandarmi și grăniceri, durata serviciului militar era de trei ani sub arme și patru ani

¹⁰ Gheorghe Zaharia, Constantin Botoran, *Politica de apărare națională a României în contextul european interbelic 1919-1939*, Editura Militară, București, 1981, p. 124.

în completare, iar pentru cei din arma marină, serviciul militar avea o durată de patru ani sub arme și trei în completare.

- În perioada 1930-1932 soldații din armele infanterie, cavalerie, artilerie, pionieri, trupe de comunicații, efectuau serviciu militar pe o perioadă de doi ani, iar pentru cei din armele jandarmi, grăniceri, marină și aviație, serviciul militar avea o durată de trei ani. Poziția în completare avea durată invers proporțională celei sub arme.

- În intervalul anilor 1932-1940 stagiul a rămas ca în perioada anterioară, cu excepția armei aviație, care a intrat în categoria armelor ce necesitau o pregătire de doi ani.

Proporția dintre arme și servicii era în directă legătură cu misiunea și rolul pe care acestea îl aveau de îndeplinit în luptă. Din acest punct de vedere, infanteria a rămas și după război arma preponderentă în armata română, deși prin apariția noii tehnici militare, procentul s-a mai micșorat. Din proiecțiile realizate de Marele Stat Major, efectivul militarilor în termen era de aproximativ 180 000 de oameni. Repartiția acestora pe arme era următoarea: 55% infanteria, 7% cavaleria, 15% artileria, 5% geniu (trupele tehnice), 2% aeronautica, 3% marina, 13% serviciile. În distribuirea individuală a oamenilor pentru diferite arme, se ținea cont de aptitudinile fizice și de ocupația din viața civilă. În această organizare au trebuit incluși și cetățenii valizi din teritoriile unite. Chestiunea integrării soldaților din teritoriile unite în armata română a fost una deosebit de sensibilă, dat fiind trecutul, originea, cultura, gradul de civilizație al fiecărei naționalități. În urma analizelor și sintezelor efectuate, s-a apreciat că în principiu, proporția optimă în cadrul unităților era de 70% români și 30% minoritari.

În ceea ce privește numărul militarilor în termen prevăzuți a fi întreținuți prin bugetele alocate, cifrele au fost strâns legate de evoluția economică a perioadei, dinamismul anilor '20 fiind urmat de prăbușirea de la începutul deceniului al patrulea, urmat de revigorarea economică, care în domeniul militar s-a concretizat în încercarea de a recupera dezavantajele tehnice și de dotare cu care armata se confrunta, corelate desigur și cu organizarea armatei.

Viața soldaților în cazarmă se desfășura după un program bine stabilit, în care fiecare își avea locul, funcția (meseriași, bărbieri, infirmieri, brancardieri, secretari, ordonante, gorniști, artificieri, magazionieri, etc.), gradul (soldat, fruntaș, caporal, sergent), drepturile și obligațiile bine determinate.

După ce ce erau încorporați și repartizați pe subunități (companii și batalioane), soldaților li se făcea vizita medicală, erau rași, tunși, spălați, îmbrăcând pentru prima dată uniforma militară. În primele zile de acomodare soldații învățau rutina programului zilnic: cum să se spele, să mănânce, să îmbrace uniformă, cum să-și aranjeze patul, să-și curețe uniformă și încălțăminte. Făceau *cunoștință* cu arma, învățând gradual ce presupunea funcția de soldat, de la salutul militar, la modul de prezentare în fața

superiorilor, serviciile care se executau în cadrul cazărmii, instrucția de luptă și pregătirea psihologică, ultimul termen fiind cunoscut sub conceptul de pregătire morală. Regulamentul serviciului interior era principalul document după care soldații învățau importanța respectării ierarhiei, ordinelor și dispozițiilor primite, care le erau drepturile și obligațiile. Din punct de vedere al disciplinei în armată, în general cele mai frecvente infracțiuni erau nesupunerea la încorporare și prima dezertare care reprezentau 74,26% din totalul general și 2,25% din totalul cazurilor la nivel de contingent. La mare distanță se situau automutilarea, încălcarea consemnului, cea de-a doua dezertare, escrocheria, vinderea de efecte militare, crima, care înregistrau procente situate între 0,02% și 0,76 % din totalul infracțiunilor raportate la numărul soldaților unui contingent. De precizat că majoritatea celor care dezertau sau nu se prezentau la încorporare invocau drept cauze principale motive familiale, frica de pedepse sau necunoașterea limbii române. Prin urmare, funcția armatei de apărare în cazul unui pericol extern, nu a fost periclitată, masa majoritară a soldaților fiind în general docilă, nefiind marcată de convulsii sau acțiuni destabilizatoare.

În această paradigmă însă un rol important l-a jucat psihologia soldatului, care întâlnea caracteristicile specifice poporului, prin urmare o doză relativ mare de pasivitate și inerție, pe lângă docilitate și toleranță. Însă ca urmare a efectului de bumerang, modelul imuabilității resemnate, coroborată cu lipsa unor soluții optime din partea decidenților politici, au fost factori determinanți ce au contribuit ca majoritatea populației să aibă un bagaj educativ, civic și sanitar aproape nul. Cu acest bagaj veneau soldații în unitățile militare și din acest motiv armata și-a asumat rolul de *școală a națiunii*. Prin unicitatea ei, instituția era singura care aduna în același timp și relativ în același loc, o masă considerabilă de oameni, asupra căreia se putea acționa unitar. Un rol deosebit în acest proces complex îl aveau cadrele militare, care prin funcție și statut impuneau respect și constituiau un model demn de urmat. Atunci când analizăm rolul cultural al armatei, primul lucru la care ne raportăm este așa numita școală de carte sau de alfabetizare și cea de limbă română, pentru cei care nu o cunoșteau. Materialul didactic era compus din „Abecedarul Militar” și „Metodica Scrisului Cititului în școlile de carte din armată”, școlile funcționând în zilele de duminică-marți, joi-vineri, între orele 14,30-15,30, profesori fiind doar ofițerii, ajutați de câte un subofițer, după caz.

O altă funcție pe care armata a îndeplinit-o a fost funcția social-educativă. În principiu, nucleul în care viitorul soldat se forma și care se afla în interacțiune cu mediul social mai larg era familia, pe care plastic o putem asocia cu temelia edificiului pe care în perioada interbelică, școala, biserica și armata o completau. Astfel în momentul prezentării pentru satisfacerea stagiului militar, tinerii aveau optica formată de mediul în care trăiau. Revenea astfel decidenților militari rolul de a schimba mentalitatea puternic înrădăcinată în rândul țaranului-soldat, că ce au făcut părinții lor vor face și ei.

Pe fondul slabei culturi civice pe care soldații o dețineau, curente subversive mascate uneori sub forma propagandei religioase, impuneau o atenție deosebită și o monitorizare constantă. Din acest motiv, rolul educației religioase și a preoților militari erau deosebit de importante, întrucât ele mențineau spiritul de loialitate față de stat, instituție și conducători, de care atât cadrele militare cât și soldații erau răspunzători prin jurământul militar depus.

Pentru că legătura între moral, sănătate și hrană era evidentă și demonstrată de toate studiile care abordau acest subiect, eforturile decidenților s-au concentrat și pe linia asigurării unui aport nutrițional optim pentru un tânăr care executa o serie de activități ce presupuneau un anumit efort. Pornind de la aceste considerații, rația alimentară în armata română a fost stabilită astfel: pâine - 1 100 g, pesmeți - 600 g, mălai - 1 100 g, carne proaspătă - 400 g, carne conservată - 350 g, brânză - 350 g, cartofi - 400 g, zarzavat - 50 g, fasole, mazăre sau linte uscată - 200 g, pește proaspăt - 500 g, sare - 25 g, cafea - 8 g, ceai - 1 g, zahăr - 16 g, vin - 400 g. În caz de război rația era mărită. Întrucât reguli generale potrivite atât individului cât și maselor nu puteau fi valabile simultan, prin cercetările desfășurate la vremea respectivă, s-a ajuns la concluzia că formula optimă pentru funcționarea organismului unui tânăr cu o greutate medie între 70 și 75 kg, capabil să lucreze într-un interval de 9-10 ore, fără o activitate fizică intensă era de 2 887 calorii. Importanța asigurării măcar a minimului necesar aportului nutrițional optim, rezulta din însăși misiunea destinată soldatului care în condiții de război avea nevoie de o rezistență sporită, ne mai luând în calcul aspectul greutății garniturii complete a echipamentului de luptă al soldatului infanterist, care cântărea puțin peste 34 kg.

Din perspectiva simbolisticii, dar nu numai, uniformă juca un rol deosebit de important. Ea reprezenta simbolul apartenenței la grup, arăta importanța misiunii încredințată, apăra împotriva intemperiilor și asigura funcționarea optimă a soldatului pe câmpul de luptă. Din această perspectivă, s-a căutat păstrarea unui echilibru, nu întotdeauna cu șanse de reușită. Ținuta militarilor era alcătuită din micul echipament, două cămăși, două izmene, o cravată, două ștergare/prosoape, două perechi de ciorapi (sau obiele), o perie, un săculeț cu un briceag, ac, ață albă și neagră, o cutie de metal pentru unsoare și vaselină, două batiste, livretul individual, semnul de identitate, un pachet pansament. Uniforma propriu-zisă era compusă din manta cu glugă, o bluză, o pereche de pantaloni, două perechi de încălțăminte, cască, masca de gaze, tunica. Pentru că activitățile de instrucție erau destul de solicitante, calitatea materialului din care era confecționată uniformă și încălțăminte nu era întotdeauna la înălțime, resursele financiare erau limitate, în general la acest capitol realitatea relevând carențe majore. Aceste disfuncții nu puteau limita desfășurarea pregătirii de luptă sau executarea serviciului, existând situații în care

soldații au fost scoși la instrucție în bluze sau tunică, deși temperatura exterioară impunea necesitatea purtării mantalei sau confecționarea unor supra tălpi din lemn, pentru a suplini lipsa tălpii de la bocanci.

Pornind de la această realitate, fără a generaliza însă exemplele de mai sus, ne putem imagina efortul pe care îl depuneau soldații în actul instrucției de luptă. Documentele care jalonau principiile generale de organizare și funcționare a ansamblului militar, atât în timp de pace, cât și în timp de război, fixau unitatea doctrinară prin stabilirea regulilor de a aborda, analiza și acționa într-o situație dată erau regulamentele. Acestea trebuiau cunoscute de toți militarii, de la general până la soldat în părțile ce îi priveau. Structura acestor regulamente urma același tipar de organizare, fiind elaborate pe titluri și capitole, însoțite de anexe și modele de documente tipizate, care asigurau un mod unitar de conducere militară și administrativă. Existau două categorii distincte: regulamentele de ordin general pentru trupele din toate armele care stabileau normele serviciului și disciplinei ofițerilor, subofițerilor și trupei, în interiorul și în afara cazărmii, și regulamentele individuale pentru fiecare armă și serviciu. Cuprinsul era specific fiecărui regulament în parte și fiecărei arme pentru care era elaborat. În el erau descrise în general normele de respectat, precizări cât mai complete asupra mecanismului general și procedeele de instruire și de luptă pentru micile unități, fără a se intra prea mult în detalii tehnice, în încercarea de a rămâne în vigoare o perioadă mai lungă de timp. Totodată cuprindea organizarea mijloacelor de conducere și execuție, fixarea lor pe scara ierarhică cu atribuțiile specifice, date cât mai complete asupra materialelor necesare și modul de întrebuințare și funcționare a lor, legătura și diferența între diverse eșaloane. În ceea ce privește forma, regulamentele erau structurate în părți, titluri, capitole, articole, fiind redactate în termeni tehnici, uniformi, clari, concisi, și în cele mai multe cazuri, preciși.

Un rol esențial în implementarea normelor stabilite de regulamente a revenit cadrelor militare, care reprezentau elementul de permanență și stabilitate. Comandantul unității militare avea responsabilitatea directă de a cunoaște aptitudinile celor aflați în subordine și de a întocmi programul absolut indispensabil cu ajutorul căruia își asigura desfășurarea întregii instrucții, dirijarea și executarea ei pe baza regulamentelor, directivelor și instrucțiunilor eșaloanelor superioare. La rândul lor ofițerii instructori, pe baza documentului general de concepție și organizare, întocmeau programe corespunzătoare grefate pe cel general, urmărind întocmai jalonul stabilit de comandant. Misiunea comandantului nu se termina odată cu elaborarea programului general de instrucție. El trebuia să urmărească punerea lui în practică, monitorizând activitatea și rezultatelor subalternilor. Sublocotenenții, locotenenții și căpitani erau gradele militare ce comandau subunități care asigurau în primul rând pregătirea de război a soldaților.

Anul de instrucție era etapizat, împărțit în perioade și subperioade, în care instrucția se învăța în mod progresiv. Dintre militarii care se distingeau prin calități, purtare, cunoștințe erau selectate gradele de caporal și sergent. Aceste grade puteau fi dobândite în anumite condiții și ca urmare a absolvirii cursurilor școlilor aferente gradului. Din punct de vedere legislativ, cadrul a fost considerat de beneficiari excesiv teoretizat, fiind imposibil de asimilat. De altfel și eșaloanele care elaborau documentele pregătirii militare, recunoșteau implicit acest lucru, inserând în ordinele de punere în aplicare principiul învățării doar a elementelor utile în caz de război.

Conceptul pregătirii de luptă așa după cum era reglementat de ordinele, directivele, regulamentele și instrucțiunile militare se făcea printr-o judicioasă combinare a celor două componente instructive. Pe lângă partea tehnică, strict militară în care soldatul trebuia să cunoască și să știe să folosească armamentul din dotare, să capete deprinderi care să-i folosească în potențiale confruntări armate, exista componenta mai puțin vizibilă, ce îmbina un complex de factori, combinați și coroborați astfel încât să acționeze atât asupra organismului, prin fortificarea acestuia pentru a permite suportarea greutăților războiului, dar și asupra spiritului, determinând o voință puternică și un mental pozitiv.

Proporția în implementarea lor este greu de cuantificat, întrucât dacă pentru pregătirea de luptă timpul alocat era fixat de regulamente, în privința celei de-a doua componente, mult mai complexă și mai puțin vizibilă, lucrurile stăteau diferit, întrucât ea se putea face permanent, la instrucție, masă, îngrijirea animalelor, igienă, în orele de repaus, bineînțeles, cu aportul și implicarea directă a cadrelor militare. În mod firesc și această componentă a fost marcată de experiența războiului. El a relevat faptul că soldatul a avut carențe în pregătire, cu precădere în cazul educației fizice care înainte de război a fost neglijată.

În general din experiența practică se considera că în primele două perioade de instrucție, circa 6% din ședințe în afara celor executate zilnic, la ora raportului, erau suficiente pentru predarea noțiunilor educative, cu amendamentul că aveau directă legătură și cu gradul de cultură al recruților. Durata unei ședințe era de 50 de minute. Din punct de vedere pedagogic regulamentele militare nu condiționau ofițerii în privința utilizării metodelor pedagogice, lăsând posibilitatea fiecăruia să predea după metoda pe care o cunoștea și mai ales o stăpânea. Acestea variau în funcție de natura materiei, dar și după gradul de dezvoltare intelectuală a soldaților cărora li se predau subiectele.

Cele patru valori afirmate de regulamente, virtutea, onoarea, patriotismul, subordonarea au fost pilonii de bază îmbrățișați în acest interval, însă conceptul de loialitate a ocupat locul central în ierarhia valorilor militare. Semnificația acestei preocupări față de loialitate avea directă legătură și cu inserția unui număr semnificativ de soldați de naționalitate străină. Dacă anterior supunerea în ierarhie fără comentarea ordinelor reprezenta nota-cheie, după război nevoia inițiativei a fost recunoscută, însă

acordată cu ascultarea prin loialitate. Practic se urmărea ca directivele elaborate de eşaloanele superioare să marcheze traseul, iar subordonații, până la ultimul soldat să atingă nivelul de capacitate și abilitate în care să aibă inițiativă, însă în toate situațiile să acționeze cu loialitate și subordonare. Noul accent reflecta direcția spre care se mergea, respectiv încrederea reciprocă în abilitățile și profesionalismul celuilalt, însă sistemul militar românesc avea tarele sale perpetuate de-a lungul timpului (de exemplu practica bății ca mijloc de pedepsire pentru diferite abateri), care contraziceau dezideratele programelor militare teoretice.

Din procentul total, componentele segmentului educației morale, ostășești și patriotice reprezentau 1,5%, fiind predate în decursul a 40, respectiv 30 de ședințe care nu trebuiau să depășească 50 de minute. Educația cetățenească reprezenta un procent de 1% din întreg, fiind predată în 20 de ședințe, iar educația religioasă și estetică era predată în câte 10 ședințe, reprezentând un procent de 0,5%.

Un rol important în implementarea acestor valori l-a jucat și simbolistica. Așa se face că ceremonia jurământului militar era considerat un eveniment unic în viața recruților, ce consfințea devenirea lor ca soldați în apărarea patriei, fiind depus de către recruții permanenți, de regulă la o lună de la încorporare. Comandantul fiecărei unități militare era responsabil de organizarea solemnității, stabilită a se desfășura de regulă dimineața, între orele 9.00-11.00. Pentru marcarea momentului, în cazarmă se organiza o masă la care luau parte toți soldații, ofițerii, subofițerii corpului și reprezentanții autorităților civile, apoi soldaților li se permitea ieșirea în oraș. Specularea filonului religios avea un rol deosebit în acest proces, între dogmele religioase și instituția militară existând un raport de strânsă legătură, cu beneficii pentru ambii factori. Prin preceptele și învățăturile sale religia era considerată rădăcina unei curățenii morale a cetățeanului, care odată devenit soldat o transfera și o transforma în atribute necesare misiunii destinate: încredere și mai ales fidelitate pentru țară și conducătorii ei, față de ordinea stabilită în stat și mai ales dorința de a le apăra din convingere și nu din teamă.

Deși regulamentele militare promovau educația fizică și educația morală în mod egal, în realitate educația fizică era cea mai ușor de efectuat, urmată la mare distanță de cea morală. Și în cazul acestei ramuri, Războiul Mondial a demonstrat că armatele care aveau soldați pregătiți, uneori la limita capacității lor, în rapiditatea execuției, curaj, rezistența organismului în mediul în care urmau să-și desfășoare efortul, au ales strategia potrivită. Educația fizică prin subramura sa educația fizică militară, se afla într-o relație simbiotică cu instrucția de luptă, prin inserarea acțiunilor ultimului factor pe rezultatele primului. Rolul educației fizice era esențial în pregătirea militară a soldaților, ramura fiind absorbită în procesul instrucției generale, prin studierea structurilor de instruire, natura și durata eforturilor pe care soldații îl depuneau într-un ipotetic război. Educația fizică generală, avea drept scop dezvoltarea armonioasă și fortificarea organismului din punct de vedere motric. Aceasta se efectua prin

exerciții de gimnastică, mers, alergare, urcare, menținerea echilibrului, ridicarea greutăților, sărituri, lupta corp la corp, înot, etc.

Funcționarea normală a organismului, sănătatea acestuia, se realiza urmare a dinamicii dintre o serie de factori. Măsurile igienice militare, reprezentau acele acte și fapte profilactice întreprinse în mod permanent, astfel încât organismul uman să fie protejat împotriva bolilor, atât în timp de pace, cât și în timp de război. Acțiunea coordonată în privința igienei militare reprezenta preocuparea pentru păstrarea și ameliorarea stării de sănătate a soldaților, determinată de condițiile speciale în care aceștia trăiau, respectiv grupurile mari de indivizi care puteau constitui cu ușurință vectori de propagare a bolilor contagioase, și măsurile de igienă speciale care trebuiau luate în cazul acestor colectivități.

Decidenții politici au considerat că atmosfera de disciplină și executare a ordinelor din interiorul sistemului militar, creează creuzetul potrivit pentru ca igiena militară, să constituie embrionul și modelul pentru igiena generală, socială, colectivă. Să nu uităm că măsurile de vaccinare s-au executat și amplificat mai întâi în armată. Pentru faptul că majoritatea populației masculine executa stagiul militar, se spera că bazele noțiunilor de igienă elementară să fie învățate și aplicate și după terminarea serviciului militar. În timpul acestuia, soldatul era obligat să aplice noțiunile asupra spălării corporale, era învățat despre importanța folosirii pernei, păturii, șervetului/prosopului personal, veselei, batistei, îmbrăcămintei ca obiecte personale netransmisibile¹¹. Însă, în analizele pe care decidenții militari le raportau pe cale ierarhică, educația sanitară era evaluată ca îngrijorătoare. Din acest motiv s-a impus necesitatea ca educației sanitare să i se acorde o importanță egală cu celelalte segmente educaționale, întrucât era evident că fără un program pe termen lung în această direcție, fundamentul serviciului militar din punct de vedere al resurselor umane era direct afectat. O atenție deosebită a fost acordată măsurilor de profilaxie și tratare a bolilor contagioase. Din păcate era un fapt constatat că soldații întorși la vetre uitau cu desăvârșire tot ceea ce văzuseră și învățaseră în timpul serviciului militar, ca și cum „pentru ei aceste învățături au fost nefolositoare, pare că ei au fost forțați chiar martirizați să execute măsurile pentru păstrarea sănătății”¹².

Așadar, față de valorile fundamentale dezvoltate în perioada antebelică, armata și-a păstrat caracterul de constanță și menirea de apărare în fața pericolelor interne, dar mai ales a celor externe. Serviciul militar a păstrat caracterul obligativității efectuării acestuia de către toți cetățenii. De asemeni a fost menținută funcția socială a armatei, rolul acesteia de școală a națiunii, însă în contextul în care

¹¹ Medic g-ral de divizie dr. I. Antoniu și medic lt.-colonel dr. I. Bălănescu, „Rolul armatei în educația sanitară a poporului”, în *România Militară*, An LIII, nr.1, ianuarie 1921, p.431.

¹² Medic General Papiu Alexandru, *Noțiuni de igienă militară pentru Școlile Sanitare Inferioare*, Cartea Medicală, 1934, p.7.

mentalitățile au evoluat, marcajul perioadei a fost unul mult mai puternic, fiind considerată drept prima instituție care putea asigura coeziunea mult dorită după realizarea Actului Unirii.

Tabloul de ansamblu al „Soldatului în Armata României Mari” se conturează ca un cumul al unor influențe reciproce intrinsece și extrinsece, imposibil de departajat, care au contribuit esențial cu bune și rele la armătura generală a sistemului. Prin cadrul legislativ autoritățile au asigurat baza necesară pregătirii, suficient teoretizată, poate chiar mai mult decât s-a simțit nevoia, dar care suferea de o serie de neajunsuri în aplicarea în practică. În proporție covârșitoare dificultățile au fost determinate de insuficienta finanțare a sistemului pe întreaga perioadă analizată, care face imposibilă aprecierea reală a valorii factorului uman, din perspectiva instructorului și din cea a instruitului. Capacitatea de rezistență a românului în fața neajunsurilor a reprezentat în fapt calitatea cea mai de preț a soldatului. Însă în raportul acțiune-reacțiune, pasivitatea și lipsa de reacție a determinat semi-eșecul programului educațional, întrucât docilitatea soldatului român s-a tradus și într-o rezistență mută în a aplica în viața civilă a modelelor văzute și învățate în armată.

Însă cu toate neajunsurile, apreciem că forțele de influență care au *regizat* această imensă masă de oameni, au reușit totuși să asigure echilibrul necesar care să permită funcționarea angrenajului cu motoarele mai mult sau mai puțin turate, problemele sistemului excedând fără dubiu cadrul militar. Ulterior, evenimentele care au marcat evoluția statului și implicit a organismului militar, unele determinate de factori mai presus de voința noastră națională, au făcut imposibilă evaluarea pe care generalul Rudeanu o plasa urmașilor, „numai viitorul va dovedi dacă am fost vrednici să fim, aceia ce astăzi suntem”¹³, în sensul în care valoarea umană a soldatului să poată fi pe deplin analizată.

¹³ General Rudeanu, „Apărarea noastră națională și bogățiile României întregite”, în *Revista Artileriei*, Anul XLV, No. 11-12, Noembrie-Decembrie 1933, p. 1.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

I. Izvoare inedite Arhivele Militare Naționale Române

1. Fond *Marele Cartier General*, dos.nr. 2261/1918, 3701/1921, 3736/1941, 3761/1941, 3768/1941;
2. Fond *Ministerul Apărării Naționale, Cabinetul Ministrului* dos.nr., 31/1921, 45/1921, 117/1926, 247/1940, 416/1920, 633/1938;
3. Fond *Ministerul de Război, Direcția Personal*, dos.nr. 1254/1918, 5494/1928;
4. Fond *Ministerul de Război Direcția Justiției Militare*, dos.nr. 157/1919, 183/1920, 190/1920;
5. Fond *Ministerul de Război, Direcția Intendență*, dos.nr. 1270/1923, 1668/1930, 1716/1931;
6. Fond *Ministerul de Război, Direcția I Infanterie*, dos.nr. dos.nr. 56/1918, 96/1919, 135/1920, 149/1921, 183/1922, 221/1923, 269/1924, 290/1925, 322/1926, 381/1927, 431/1930, 450/1931, 464/1932, 470/1933, 522/1937, 543/1938;
7. Fond *Ministerul de Război, Direcția 6 Sanitară*, dos.nr. 734/1920, 1273/1922, 2504/1934, 2591/1936, , 2651/1937;
8. Fond *Ministerul de Război, Serviciul Recrutării*, dos.nr. 438/1918, 512/1919, 569/1920, 663/1921, 783/1922, 784/1922, 811/1923, 833/1924, 1107/1930, 1458/1936, 1459/1936, 1471/1936, 1482/1937, 1509/1938, 1511/1938, 1519/1939, 1535, 1536/1940;
9. Fond *Marele Stat Major Secția Adjutantură*, dos.nr. 3/1927;
10. Fond *Marele Stat Major Serviciul Administrativ*, dos. crt. 7/1931, 22/1935;
11. Fond *Marele Stat Major, Secția I Organizare-Mobilizare*, dos. nr.crt. 521/1918, 626/1920, 775/1922, 923/1924, 1059/1927, 1656/1937 ;
12. Fond *Marele Stat Major, Secția 5 Instrucție*, dos.nr. 21/1920, 39/1924, 78/1925, 89/1926, 239/1930;
13. Fond *Inspectoratul Clerului Militar*, dos.nr. 40/1919, 57/1920, 229/1936,
14. Fond *Inspectoratul General al Aeronauticii*, dos.nr. 25/1925, 88/1928, 139/1930;
15. Fond *Inspectoratul General al Artileriei*, dos.nr.218/1921, 318/1924, 664/1930;
16. Fond *Inspectoratul General al Cavaleriei*, dos.nr.19/1920, 63/1924, 101/1926, 229/1930, 837/1939;

17. Fond *Inspectoratul General al Geniului*, dos.nr.158/1920, 196/1922, 704/1936, 933/1939;
18. Fond *Inspectoratul General al Infanteriei*, dos.nr. 8/1923, 53/1928, 474/1937, 641/1939;
19. Fond *Inspectoratul General al Marinei*, dos.nr. 152/1923, 347/1926, 385/1926, 494/1928;
20. Fond *Inspectoratul General Sanitar*, dos.nr. 31/1931, 49/1923, 77/1926, 212/1932, 222/1933;
21. Fond *Comandamentul Marinei Militare*, dos.nr. 270/1919, 490/1934, 561/1936, 587/1937, 768/1938,
22. Fond *Comandamentul Militar al Basarabiei*, dos.nr. 9/1921, 14/1921, 239/1921;
23. Fond *Comandamentul Trupelor din Transilvania*, dos.nr. 17/1918, 94/1919;
24. Fond *Corpul 2 Armată*, dos.nr. 281/1919, 294/, 351/1920, 495/1922, 1486/1939;
25. Fond *Corpul 3 Armată*, dos.nr. 87/1917;
26. Fond *Corpul 4 Armată*, dos.nr. 1049/1920, 3995/1931;
27. Fond *Corpul 5 Armată*, dos.nr. 200/1923, 466/1925;
28. Fond *Corpul 6 Armată*, dos.nr. 780/1926;
29. Fond *Corpul 7 Armată*, dos.nr. 306/1920, 704/1928, 935/1930;
30. Fond *Corpul Grănicerilor*, dos.nr. 274/1920, 1174/1932, 2447/1938;
31. Fond *Corpul Vânătorilor de Munte*, dos.nr. 28/1924, 74/1925, 480/81930, 892/1935;

II. Izvoare edite

1. *Anteproiectul Codului de Justiție Militară*, (Ministerul Armatei), București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Centrală, 1930;
2. *Artileria, Programul cunoștințelor speciale armei pentru gradele de caporal, sergent, plutonier* (Ministerul Armatei, Marele Stat Major Secția V Instrucție), București, Tipografia Marelui Stat Major, 1932;
3. *Bugetul cheltuielilor Ministerului Apărării Naționale pe anul 1933-1934* (Ministerul Apărării Naționale), București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Centrală, 1933;
4. *Bugetul cheltuielilor Ministerului de Război pe exercițiul 1921-1922*, (Ministerul de Război), București, Imprimeria Statului, 1921;
5. *Constituția* din 27 februarie 1938;
6. *Constituția* din 28 martie 1923;

7. *Decizia Ministerială nr.205 din 20 martie 1926 relativă la trimiterea oamenilor la munci agricole;*
8. *Decret Lege nr. 1641 din 20 aprilie 1920 pentru întrebuițarea armatei la refacerea economică a țării (armata constructivă);*
9. *Directiva pentru întărirea educației național-patriotice și ostășești în armată* (Marele Stat Major Secția V), 1940;
10. *Directive de instrucție pentru perioada 1919-1920,* (Marele Cartier General, Biroul Operațiilor), Tipografia Serviciului Geografic al Armatei, 1919;
11. *Lege relativă la organizarea armatei* promulgată prin Înalt Decret nr. 2064 din 23 iunie 1924;
12. *Legea și Regulamentul pentru Recrutarea Armatei* din 1913 (adnotată cu modificările survenite prin legile votate în anii 1915-1926 și decrete emenate ulterior), (Ministerul de Război), Institutul de Arte Grafice și Editura „Curierul Juridic”, S.A., București, str.Artei 8, lângă Palatul Justiției, 1926;
13. *Ordin Circular no.46915 pentru repartitia tinerilor basarabeni contingent 1920, programul de transport, directive pentru instruirea lor* (Ministerul de Război, Marele Stat Major), București, Tipografia „Cultura”, str. Câmpeanu, 15, 1920;
14. *Proiect de reorganizarea armatei* (Marele Stat Major- Secția I), București, Tipografia Marelui Stat Major, 1922;
15. *Regulament pentru instrucția militară a trupelor de geniu, nr. H-42,* (Ministerul Apărării Naționale, Inspectoratul General al Geniului), Tipografia Revista Geniului, București, (Cotroceni), 1937;
16. *Regulament pentru instrucția pe jos și călare E 11,* (Marele Stat Major -Secția 1- Biroul 1), București, 1940;
17. *Regulament provizoriu asupra serviciului în garnizoană pentru trupele de toate armele,* (Ministerul de Război, Marele Stat Major Secția III), București, Tipografia Marelui Stat Major, 1922;
18. *Regulamentul provizoriu asupra Serviciului Interior pentru trupele de toate armele* (Ministerul de Război, Marele Stat Major), București, Tipografia Marelui Stat Major, 1922;
19. *Tehnica echipamentului în armată,* (Ministerul Armatei, Inspectoratul Tehnic al Intendenței), București, Tipografia Școalei Specialei de ad-ție, 1930;

III.Periodice

1. *Document: Buletinul Arhivelor Militare, Document. Buletinul Arhivelor Militare*, 1/1998, 2/1998, 3/1998, 4/1998, 5/1999, 6/1999, 7/1999, 8/1999, 9/2000, 10/2000, 11/2000, 12/2000, 13/2001, 14-16/2001, 17/2002, 18/2002, 19/2003, 20/2003, 21-22/ 2003, 23/2004, 24-25/2004, 26/2004, 27/2005, 28-29/2005, 30/2005, 31-34/2006, 35-38/2007, 39/2008, 40/2008, 41/2008, 42/2008, 43/2009, 44/2009, 45/2009, 46/2009, 47/2010, 48/2010, 49/2010, 50/2010, 51/2011, 52/2011, 53/2011, 54/2011, 55/2012, 56/2012, 57/2012, 58/2012, 59/2013, 60/2013, 61/2013, 62/2013, 63/2014 64/2014, 65/2014, 66/2014, 67/2015, 68/2015, 69/2015, 70/2015, 71/2016, 72/2016, 73/2016, 74/2016, 75/2017, 76/2017, 77/2017, 78/2017, 79/2018, 80/2018, 81/2018, 82/2018, 83/2019, 84/2019, 85/2019, 86/2019, 87/2020, 88/2020, 89/2020, 90/2020, 91/2021, 92/2021, 93/2021, 94/2021, 95/2022, 96/2022, 97/2022, 98/2022, 99/2023, 100/2023, 101/2023;
2. *Monitorul Oastei* pe anii 1918-1940;
3. *Monitorul Oficial al României* pe anii 1882, 1906, 1911, 1918-1940;
4. *Revista Artileriei* pe anii 1921-1940;
5. *Revista Cavaleriei* pe anii 1921-1940;
6. *Revista Geniului* pe anii 1921-1940;
7. *Revista Infanteriei* pe anii 1921-1940;
8. *România Militară* pe anii 1920-1924, 1927-1928, 1930, 1932-1939;

IV.Memorii

1. Argetoianu, Constantin, *Memorii pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de azi*, volumele IV, V, VI, VII, Editura Machiavelli, Editura Paul Editions, 2022;
2. Regina Maria, *Povestea vieții mele*, București, Editura RAO, 2013;

V.Enciclopedii. Volume documente editate. Albume

1. Marin, Gheorghe amiral prof.univ.dr. (coord.), *Albumul Armatei Române*, București, Editura Militară, 2009;
2. Marin, Gheorghe (coord.), *Enciclopedia Armatei Române*, București, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2009;
3. Scurtu, Ioan (coordonator), *România între anii 1918-1940. Documente și materiale*, București, Editura Universității, 2001;
4. Scurtu, Ioan, Alexandrescu, Ion, Bulei Ion, Mamina, Ion, *Enciclopedia de istorie a României*, Ediția a II -a, București, Editura Meronia, 2001;
5. Scurtu, Ioan, Alexandrescu, Ion, Bulei Ion, Mamina, Ion, *Enciclopedia de istorie a României*, Ediția a III -a, București, Editura Meronia, 2002;
6. Scurtu, Ioan, Alexandrescu, Ion, Rezachievici, Constantin, Stoica, Stan, *Enciclopedia de istorie a României*, volumul II, București, Editura Meronia, 2003;
7. Stroe, Adrian (coord.), *Enciclopedia Artileriei Române*, București, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2014;

VI.Lucrări generale

1. Alexandrescu, Vasile (coord.), *Istoria militară a poporului român: evoluția sistemului militar național în anii 1919-1944*, vol. VI, București, Editura Militară, 1989;
2. Duroselle, Jean-Baptiste, *Istoria relațiilor internaționale 1919-1947*, I, București, Editura Științelor Sociale și Politice, 2006;
3. Hitchins, Keith, *România (1866-1947)*, ediția a III-a, traducere George G. Potra, Delia Răzdolescu, București, Humanitas, 2004;
4. Johnson, Paul, *O istorie a lumii moderne 1920-2000*, traducere de Luana Schidu, Ed.a II-a, București, Humanitas, 2005;
5. Midan, Christophe, *Carol al II-lea și teroarea istoriei 1930-1940*, Editura Militară, București, 2008;
6. Scurtu, Ioan, prof.univ.dr. (coordonator), *Istoria Românilor, Vol VIII, România Întregită (1918-1940)*, București, Editura Enciclopedică, 2003;
7. Zaharia, Gheorghe, Botoran, Constantin *Politica de apărare națională a României în contextul european interbelic 1919-1939*, Editura Militară, București, 1981;

VII. Lucrări speciale

1. Aelenei, Victor, *Retrospectivă în istoria grănicerilor români și a poliției de frontieră*, Editura Pro Transilvania, 2001;
2. Alevra, N., *Reducerea duratei serviciului militar*, București, Atelierele SOCEC & Co. Soc. Anon., 1928;
3. Alevra, Nicolae (General), *Imponderabilii la războiu. Studiu social militar*, Tipografia Ministerului Apărării Naționale, f.a.;
4. *Alimentația în Armată. Bazele științifice și economice ale alimentației raționale*, (Ministerul Apărării Naționale Direcția subzistențelor armatei), București, Monitoriul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Centrală, 1943;
5. Antoniu I. (Medic g-ral de divizie dr.) și dr. Bălănescu I., (medic lt.-colonel) „Rolul armatei în educația sanitară a poporului”, în *România Militară*, An LIII, nr.1, Ianuarie 1921, pp. 429-433;
6. Atanasiu, Const. (Lt.Col.), „Instructor și recrutar”, în *România Militară*, Anul LXXVII, No. 2, Februarie 1939, pp. 94-97;
7. Balotescu, Nicolae, comandor av (r), Burlacu, Dumitru, (colonel), Crăciun, N. Dumitru (colonel) și alții, *Istoria Aviației*, București, Editura Științifică și Pedagogică, 1984;
8. Bărbulescu, Constantin, Ciupală, Alin (coordonatori), *Medicine, Hygiene and society from the eighteenth to the twentieth centuries*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2011;
9. Brăescu, (Cpt.), „Ofițerul între soldați”, în *Revista Infanteriei*, Anul XVI, No. 182, Ianuarie 1912, pp. 100-105;
10. Caracostea, D., *Aspectul psihologic al războiului*, București, Editura Cartea Românească, 1922;
11. *Cartea bunilor români, Alfabet educativ*, aprobată de Marele Stat Major cu ordinul No. 4147 din 10.XII.1924 și de Ministerul de Instrucție în baza avizului Consiliului Permanent No. 2235 din 12.XII.1924;
12. *Cartea instructorului și gradatului , cuprinde extrase din regulamente cu privire la cunoștințele instructorului de orice armă, cunoștințele instructorului pe arme, cunoștințele comune tuturor armelor, cunoștințele generale*, f.l, f.d., 1926;
13. Ceascai, Viorel, (prof. militar dr.), „Educația militară, componentă a procesului instructiv în armata României”, în *Revista Marathon*, Vol I, Nr. 2 pe anul 2009, pp. 122-127;

14. Cepleanu, C., *Educația națională în armată*, Craiova, 1922;
15. Cepleanu, (Colonel), „Educația morală”, în *România Militară*, An LIII, No. 10-12, Octombrie, Noiembrie, Decembrie, 1922, pp. 688-700;
16. Cepleanu, Constantin (Colonel), *Armata și rolul ei*, București, Tipografia Cultura, str. Câmpeanu, 15, 1930;
17. Chiappella, Alexandru, (Locotenent), *Aplicarea diagnosticării inteligenței prin teste, prin observație și considerațiuni generale asupra profilului psihologic*, Societatea Română de Cercetări Psihologice, București, 1936;
18. Chițu, Vasile (Maior), „Școala elevilor pentru gradul de caporal”, în *Revista Infanteriei*, An XXXV, No. 348, Februarie 1931, pp. 50-63;
19. Ciorbea, Valentin (profesor universitar dr.), Cosmina-Adela Lăzărescu (drd.), „Manutanța Centrală din București Istoric (I)”, în *Revista Document, Buletinul Arhivelor Militare Române*, An XXVI, Nr.4 (102)/ 2023, pp.10-20;
20. Constandache, Gr. (General), „Sufletul ostașului Român”, în *România Militară*, Anul LXVII, No.6-7, Iunie-Iulie 1930, pp. 170-178;
21. Crăiniceanu, (Col.), *Instrucția într-un regiment de Cavalerie*, în „Revista Cavaleriei”, An XI, No. 3, Mai-Iunie 1932, pp. 367-402;
22. David, Petre, „Pregătirea economică la războiu”, în *Revista Intendenței și Administrației Armatei*, , Anul V, No. 1, Ianuarie 1923, pp. 27-40;
23. Dinulescu, R(adu), (Căpitan) „Problema instrucției într-o armată modernă”, în *România Militară*, anul LXVII, No. 3-4, Martie-Aprilie 1930, pp. 35-45;
24. Dobre, Dumitru (col dr), Nicolescu, Lenuța, „Suflete în uniformă”, *Revista Document. Buletinul Arhivelor Militare Române*, Nr. 1/1998, pp. 10-14;
25. Dobrescu, Grigore (Col.) „Cât trebuie să mâncăm?”, în *Revista Intendenței și Administrației Armatei*, Anul III, No. 9-10, Septembrie-Octombrie 1923, pp. 607-614;
26. Dragu, C., „Pregătirea instructorilor pentru recruți. (Sfaturiși îndrumări)”, în *Revista Infanteriei*, Anul XXV, No. 289, Decembrie 1925, 1-16;
27. Dragu, Marin, general-locotenent dr., Dumitriu, Mircea general-maior (r) (coordonatori), *Istoria infanteriei române*, vol.1, 2, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985;
28. Dumitru, Laurențiu-Cristian (locotenent-colonel), „Selecția personalului și exigențele reformei militare (1919-1939), în *Reforma militară și societatea în România de la Carol*

- I la a doua conflagrație mondială*, Coordonator Petre Otu, București, Editura Militară, 2007, pp. 209-235;
29. „Echipamentul infanteristului”, în *Revista Infanteriei* Anul XXV, No 281, Martie 1925, p.30-40;
30. Economu, V (General), „Războiul care vine”, în *România Militară*, An LXXVII No. 2, februarie 1939, pp. 54-62;
31. Epure, Ion, (Colonelul), „Tratamentul greșelilor”, în *Revista Infanteriei*, Anul XXIV, No.269, Februarie-Martie 1924, pp. 54-62;
32. Florescu, B.I. (General adjutant), „O metodă de instrucție a grupei plotonului și companiei”, în *Revista Infanteriei*, Anul XXV, No. 288, Noiembrie 1925, pp. 36-42;
33. Gabrea, Iosif, „Temeiuri psihologice ale metodelor de educație și instrucție ostășească”, București, Imprimeriile Curentul S.A., No. 2-3, 1940;
34. Georgescu, Ștefan (Colonel), *Rolul comunei ca „celulă militară teritorială” în pregătirea națiunii pentru război și mobilizarea ei*, în „*România Militară*”, An LIX, nr.1, Ianuarie 1927, pp. 36-50;
35. Gargaz, Marian (coord.), *Arma geniu din Armata României. 150 de jertfe și glorie*, București, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2009;
36. Gheorghe, I. „Cauzele influenței doctrinei militare franceze în armata noastră”, în *România Militară*, Anul LXVII, No. 11, Noiembrie 1930, pp. 66-75;
37. Goescu, Zamfir (Colonel), *Educațiunea și datoriile morale ale ostașilor și cetățenilor români*, București, Tip. Depozit General de Materiale și Atelierul de Confecții al Jandarmeriei, 1934;
38. Hașieganu, Nicolae, *Abecedarul militar întocmit pentru școalele de carte din armată*, București, Editura Cartea Românească, 1925;
39. Hristescu, Alexandru, Popescu, D., *Potențialul de război material și spiritual*, București, Tipografia Bucovina, 1939;
40. Hunting, Samuel, *The soldier and the state, The Theory and Politics of Civil-Military Relations*, The Belknap Press of Harvard University Press, Fifteenth printing, 2000;
41. Ionescu, Mihai E., „Modernizare versus înarmare în România, 1918-1939, în *Reforma militară și societatea în România de la Carol I la a doua conflagrație mondială*, Coordonator Petre Otu, București, Editura Militară, 2007, pp. 145-161;

42. Ionescu, V (Căpitan), „Chestiunea străinilor la încorporare” în *Revista Infanteriei*, An XXVI, No. 298, Iulie-August 1928, pp. 24-26;
43. Iordăchescu, Gh (Colonel), „Atribuțiunile diferitelor grade în instrucție”, în *Revista Infanteriei*, Anul XXXVI, No. 363, Maiu, 1932, pp. 11-22;
44. Jinga P, (Maior), „Factori inconștienți de indisciplină”, în *Revista Infanteriei*, An XXII, No. 245, Martie 1922, pp. 47-56;
45. Lăzărescu, Cosmina, Lăzărescu, Marin, „Cele două proiecte de suflet ale generalului Ioan Rășcanu: Cinstirea eroilor și Armata constructivă”, în *Armata României și politica națională*, București, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, 2015, pp. 123-126.
46. Leonte, I. *Metodica educației fizice militare*, Editura A.I.S.M, București, 2000;
47. Locusteanu, Aurel, (Locotenent-colonel), „Armata în cadrul Națiunii” în *România Militară*, anul LXXVI, No. 7-8, Iulie-August 1939, pp. 11-27;
48. Marin, Gheorghe, general de brigadă (r) dr., Marin –Zăinescu Ecaterina, Romanescu Gheorghe, colonel (r) dr., *Istoria cavaleriei române*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1998;
49. Marinescu, N., *Serviciul sanitar al armatei*, București, Imprimeria Fundației Culturale „Principele Carol”, 1933;
50. Marinescu-Slatina, Ștefan (Int. maior), „Cauzele deteriorării încălțămintei trupei înainte de împlinirea termenului de durată”, în *Revista Intendenței și Administrației Armatei*, Anul XII, No 11-12, Noembrie-Decembrie, 1932, pp. 843-850;
51. Mayer, Titus, (Maior), *Organizarea Puterii Armate*, Tipografia Școlilor Militare de Infanterie și administrație, București, 1921;
52. Mițărel, Gheorghe, „Determinări legislative ale apărării naționale în perioada 1920-1940”, în *Gândirea militară românească*, Revistă de teorie și știință militară, serie nouă, No. 6, an XVI, Noiembrie-Decembrie, 2005, pp. 151-159;
53. Moșneagu, Marian, căpitan-comandor dr. „Filozofia războiului la români”, în *Revista Document, Buletinul Arhivelor Militare Române*, No. 1-4 (35-38), 2007, pp. 21-34;
54. Nicolescu, Al.(Adm.Căpitan), „Factorul moral în dezvoltarea și consolidarea economiei naționale”, în *Revista Intendenței și Administrației*, Anul VII, No. 4-5, Aprilie-Maiu 1927, pp. 320-330;
55. Olteanu, Constantin, *Evoluția structurilor ostășești la români*, Editura Militară, București, 1986;

56. Oprea, Mihai George, „Preoți militari români în Basarabia. Misiune religioasă și reverberații național-politice”, în *Document: Buletinul Arhivelor Militare*, București, Anul XIV, No. 51, 2011, pp. 63-67;
57. Otu, Petre (coordonator), *Reforma militară și societatea în România, de la Carol I la a doua conflagrație mondială*, Editura Militară, București, 2007;
58. Papiu, Alexandru (Medic General), *Noțiuni de igienă militară pentru Școlile Sanitare Inferioare*, Cartea Medicală, 1934;
59. Popescu, Florea (Int. Maior), Inspectoratul 2 Armată, „Studiu și propuneri în legătură cu pregătirea și întreținerea oștirilor”, în *Revista Intendenței și Administrației Armatei*, An V, nr. 10, octombrie 1925, pp. 263-288;
60. Pralea, Mihaela, „Basarabia 1920. Soldat al României Mari”, *Document: Buletinul Arhivelor Militare* nr.8, 1999, pp. 6-9;
61. Rădulescu, Florin M., „Sentimentul religios și educația religioasă în oștire”, în *Revista Infanteriei*, Anul XXV, No 281, Martie 1925, pp. 47-55;
62. Rudeanu, (General), „Apărarea noastră națională și bogățiile României Întregite”, în *Revista Artileriei*, Anul XLVII, No. 8-9, August-Septembrie 1935, pp. 452-465;
63. Stoenescu, Nicolae (Lt.col.) și Pastia Alexandru (maior) din Marele Stat Major, *Cartea ostașului. Învățămintele pentru toate armele*, premiată și recomandată armatei de Marele Stat Major cu ordinul nr.5344/1928, Ediția a IV-a, București, Tipografia „Lupta”, N.Stroilă, str. G-ral Budișteanu, nr.8, 1929;
64. Stroea, Adrian (coord.), *Artileria Română – 180 de ani*, București, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, 2010;
65. Teodorescu, Adrian N., „Aclimatizarea”, în *Revista Infanteriei*, Anul XXXVIII, No. 1, Ianuarie 1934, pp. 57-63;
66. Teodorescu, Paul (Colonel), *Instrucția într-un regiment de infanterie*, București, Tipografia “Lupta”, N.Stroilă, str. Gl. Budișteanu, 1931;
67. Vasilescu, Chr.(Colonel) și Coman, S. (maior) *Tratat de organizarea armatei*, Sibiu, 1926;
68. Watts, Larry L., *O casandă a României Ion Antonescu și lupta pentru reformă 1918-1941*, Traducere de Liliana Pop și Virgil Stanciu, Editura Fundației Culturale Române;
69. Zaharescu, Constantin, Perju, Teodor, Grama, Toma, Ivan, Ion, *Sistemul militar. Organizarea, recrutarea și mobilizarea armatei*, Editura Militară, București, 1973;

VIII. Webografie:

1. Arhivele Militare Naționale Române, <https://amnr.defense.ro/pages/revista-document-buletinul-arhivelor-militare-romane>, accesat la 10.12.2023;
2. Biblioteca Digitală a Bucureștilor www.digibuc.ro, accesat la data de 06.08.2020;
3. Biblioteca Metropolitană București www.dacoromanica.ro, accesat la data de 06.08.2020;
4. Constituția din 1866, <https://constituții.files.wordpress.com>, accesat la 01.08.2020;
5. Cristescu, Sorin, „Despre situația armatei române în deceniile premergătoare Războiului de Întregire așa cum se reflectă în presă, memorialistică și statistici oficiale”, accesat <http://www.ispaim.mapn.ro/webroot/fi>, accesat 02.08.2023;
6. Gândirea Militară Românească, <https://gmr.mapn.ro/pages/arhiva-revistei> accesat la 10.12.2023;
7. Guvernele României, https://enciclopediaromâniei.ro/wiki/Index:_Guvernele României, accesat la 26.11.2023;
8. Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, <https://ispaim.mapn.ro/pages/revista-de-istorie-militara>, accesat la 10.12.2023;
9. Popa, Ioan Dan, „Repere istorice ale armei geniu”, în *Revista Academiei Forțelor Terestre*, anul VIII, nr. 1 (29), trimestrul I, Sibiu, 2003, http://www.actrus.ro/reviste/1_2003/d7.pdf, accesat la 14 iulie 2022;

70.